

overvallen. Zowel de omvang der arrestaties als de ruwe en primitieve behandeling der gearresteerden kan men zien als door emoties bepaalde, buitensporige reacties – maar dan toch reacties; reacties, waarvoor de *primaire* historische verantwoordelijkheid bij de mogendheid lag die de overval pleegde: Duitsland.

In menige geïmproviseerde gevangenis deden de betrokken autoriteiten spoedig hun best om de ergste noden op te heffen. Haalt men zich de door de overval gewekte intense verontwaardiging voor de geest alsmede de door officiële berichten aangewakkerde, hevige angst voor de Vijfde Colonne, dan mag men, dunkt ons, van een beperkt aantal slachtoffers spreken. Onder de duizenden militairen en politiemannen die met de opgepakten te maken kregen, waren er slechts zeer, zeer weinigen wier vinger te los aan de trekker zat. De Vijfde-Colonne-paniek heeft in Polen enkele duizenden mensenlevens gevergd en in België en Frankrijk samen vermoedelijk (definitieve cijfers zijn niet bekend) minstens enkele tientallen.¹ Zo werd de oprichter en leider van het Verdinaso, Joris van Severen, met een-en-twintig andere 'Vijfde Colonnisten' op 20 mei in het Franse Abbeville zonder vorm van proces gefusilleerd; van de in België geïnterneerde Rijksduitsers verloren eveneens een-en-twintig het leven.²

Wat ons land betreft, komen wij in ons slothoofdstuk op het politieke effect van de paniek terug; het al aangeduide militaire effect houde de lezer in gedachten wanneer wij nu weer zijn aandacht gaan vestigen op de eigenlijke krijgsverrichtingen.

De Grebbelinie

De Grebbelinie dekte het hart des lands. Globaal zou men kunnen zeggen dat ruim een derde van het Nederlandse leger als taak had, haar tot het uiterste te verdedigen. Uitgesproken sterk was zij niet; men had tijdens de mobilisatie te weinig middelen ingezet om de sinds lang verwaarloosde linie van voldoende bunkers en andere moderne defensiewerken te voorzien. Over een groot deel van haar lengte had zij intussen inundaties in front die het oprukken der Duitsers zouden verhinderen of althans bemoeilijken. Ter hoogte van Amersfoort, bij Veenendaal en ten oosten van de Grebbeberg

¹ Brief, 10 juni 1969, van J. Vanwelkenhuyzen (Brussel). ² L. de Jong: *De Duitse Vijfde colonne in de tweede wereldoorlog*, p. 115-16.